

KANT'IN SİYASET TEORİSİ BAĞLAMINDA SİYASET VE DARBE ÜZERİNE BİR DENEME

Yıldız AKPOLAT*

Öz

Bu metnin amacı Kant'ın siyaset teorisi kapsamında darbeyi tanımlama biçimine odaklanmaktır. Kant, diğerlerinin hakları ile ilgili olan eylemlerin kamusal değilse o eylemlerin adaletsiz olduğunu belirtmektedir. Kant için politik ilke kamusallıktır. Bu kapsamda Kant'ın öne sürdüğü kamusallık ilkesinin darbelerle örtüşmediği görülmektedir. Çünkü askeri darbeler, siyasetin özü olan tartışılabilirlik kavramını yok saymaktadır. Ona göre politik eylemin niteliği kamusala açık olmalıdır. Bu nedenle Kant için devrim, hükümet darbesidir. Kant aynı zamanda otoriteye başkaldırmaya da karşıdır. Onun için en kötü düzen, düzensizlikten daha iyidir. Bu nedenle devletin yasayı etkili kılma gücüne direniş gösterilirse sivil anayasa tahrip olacak ve insanların sahip olduğu anayasal durum son bulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kant, Siyaset Felsefesi, Darbe.

AN ESSAY ON POLITICS AND COUP D'ÉTAT WITHIN THE CONTEXT OF KANT'S POLITICAL THEORY

Abstract

This article focuses on Kant's definition of the coup within the context of his political theory. Kant argues that the actions related to the rights of others are unjust if they are not public. The political principle for Kant is publicity. In this context, it is observable that Kant's principle of publicity does not coincide with military coups. Since the coup against the government ignores the concept of negotiation, as the essence of politics. According to him, the nature of political action should be open to the public. For this reason, Kant believes that the people should never seek their rights in an unjust form of revolution. For Kant, revolution is the coup of government. Kant is also opposed to rebellion against authority. For him, the worst order is better than disorder. Therefore, if the state's power to make the law effective is resisted, the civil constitution will be destroyed and the constitutional situation of the people will end.

Keywords: Kant, Political Philosophy, Coup d'état.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
(yildiz.akpolat@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-5992-2558).

Giriş

Antik Yunandan beri siyaset, kamusal alanda özgürce ve insanın akli ile yaptığı en soylu eylem olarak kabul edilir. Çünkü insan-doğa ayrımı temelinde insanın doğal ihtiyaç, güdü ve zaaflarından arındırılmış bir şekilde kamusal fayda üretmeye yönelik eylemin adı siyasettir. Aristo, Kant, Heidegger, Arendt ve Habermas çizgisi, siyasetin bir kamusal eylem olduğu ve bir erdem olduğu fikrini geliştirir. Bu itibarla siyaset, etik olandan ayrılabilen değildir. Siyaset aynı zamanda hukukun bir işleyiş aracıdır. Öyle ki hukuk-siyaset-etik birbirinden ayrılamaz unsurlardır. Şeffaflık, siyasetin bir diğer ayırıcı özelliğidir. Siyaset daima kamusal alanda ve şeffaf bir şekilde yapılabilir. Bu itibarla Kant, meşru siyasi organın gizli bir planla ortadan kaldırılma teşebbüsü olan askeri darbeleri, siyaset dışı ve meşru olmayan bir eylem olarak tanımlar. Ülkemizde siyaset yapma biçimi maalesef siyaset dışı aktörlerin müdahalesi ile belirlenebilmektedir. Dolayısı ile siyaset, siyaset dışı alana ve şiddet alanına kaydırılarak meşru zemini ortadan kaldırılabilmektedir. Bu deneme, Kant'ın aklın idelerinin, pratik hayatın eylemlerini ölçme aracı olarak kullanılabilmesi, yani aklın bir yargı gücü olması bağlamında siyaseti kavramsal olarak tartışmayı amaçlamaktadır.

Pratikteki Eylemin Kriteri Olarak İde ve Siyaset:

Aklın Yargı Gücü

Siyaset kavramının Antik Yunan felsefesinden beri kamusal alan eylemi olması onun açık ve tartışılabilir temel özelliklerini göstermektedir. Bu noktada, Kant'ın siyaset felsefesinin temellendirildiği *Yargı Gücünün Eleştirisi* (1790) adlı eseri önemlidir. Bu eserde Kant, bilme sürecine değil, öznenin duygulanımına atıfta bulunur. Estetik deneyimi, düşünsel yargı gücüne bağlar. Ona göre bu tür yargıların geçerliliği, teleolojik özü, bilgi güçleri aynı biçimde çalışan diğer özneler ile bir arada olduğumuz özneler-arasılıktır. Kant'ın sadece bu eserinde değil, ayrıca *Sade Aklın Sınırları İçinde Din, Ebedi Barışa Doğru ve Fakültelerin Çatışması* adlı çalışmalarında da siyaset felsefesinin türetildiği görülmektedir.

Kant, felsefede Copernicuscu bir devrim yapmıştır ve nesnel bilgiyi, öznenin bilgi ve bilme koşullarına indirgeyerek bu devrimi gerçekleştirmiştir. Bu noktada, transandantal idealizmin, Descartes ile başlayan modern felsefenin ve modernitenin yeniden yapılandırılması olduğunu belirtmek önemlidir. Rousseau'nun modernlik eleştirisinde de somutlaşan ilk krizi aşmak için böyle bir hamle gerçekleştirilmiştir. Burada modernliğin epistemolojik, politik ve etik sorunlarına çözüm üretilmektedir. Kant'ta, politik olan kamusal eylemin ilkelerini belirlemektedir. Politik olanın ne olduğunu Arendt devam ettirmektedir: Özgür akıl ile kamu menfaati için «eylem»de bulunmak. Kamusal

eylemin ilkelerini de Habermas devam ettirir: iletişimsel eylem teorisi, baskıdan korunmuş eylemdir.

Kant, Anglosakson toplum sözleşmesi anlayışının (Hobbes, Locke, Mill), ihmal ettiği etik ve politik olan arasındaki ilişkiyi yeniden inşa etmektedir. Kant'ın toplumsal sözleşmesi fikri aynı zamanda sözleşmecî geleneğin eleştirel bir sentezidir. Kant, toplumsal sözleşme ile özel hukukun geçerli olduğu doğa durumundan kamusal hukukun geçerli olduğu politik duruma; akılsal özgürlükle temellenen mülkiyet hakkından da normatif adalet ilkesinde temellenen mülkiyet hakkına geçildiğini belirtmektedir. Kant için sözleşme, gerçekleşmiş bir durumdan öte aklın bir idesidir. Bu ide, hipotetik karakterdedir ve aklın dış dünyadaki örneklerini yargılama ölçütüdür. Aklın ideleri ile dış dünya yargılanır, ölçülür. Böylece sözleşme idesi ile dış dünyadaki uygulamaların ne kadar adil olduğu belirlenmektedir.

Kant için akıl, dış dünyayı düzenleyen bir ilkedir. Sözleşme idesinin altında kategorik imperatif vardır. Otonomi, Aydınlanmacı Kant'ın felsefi bir yeniliğidir. Kant, dış dünyayı insana aşkın idealler ile temellendirmez. İlk ilkeleri öznenin aklından çıkararak formüle etmektedir (modernlik, insanı insan ile belirlemek). Bu idealizm, Platon'un formüle ettiği Hegel ve Durkheim ile devam eden nesnel idealist değil, transandantal idealisttir. Transandantal idealizm öncelikle bir sentezdir. Otonomi, aklın kendi kendine ve doğaya yasa/kural koyma edimidir.

Kant'a göre ilk formülasyon, doğa yasası formülasyonudur. Öyle eyle ki, eylemin kendi iradenle evrensel bir maxim olsun. Bu formülasyon, öznenin kendi kendine evrensel ahlak yasaları koymasını ifade etmektedir. Bu anlamda negatif özgürlüktür. İkinci formülasyon ise kendinde amaç formülasyonudur. Ne kendini ne de başkasını asla bir araç olarak değil, salt kendinde amaç olarak görecektir. Öznenin otonomisi diğer öznelere dolayımından geçer, yani öznenin kendi kendine koyduğu yasalar başkalarının otonomisi ile sınırlandırılmaktadır. Bu anlamda pozitif özgürlüktür. Kant, ilk iki formülasyon olan özgürlük ve eşitliği hukuk ilkeleri olarak belirlemektedir. Son ve üçüncü formülasyon amaçlar krallığı ilke formülasyonudur. Her zaman bir amaçlar krallığının üyesi gibi eyle. Öznenin kendisinden, kendi aklından hareketle diğerleri ile birlikte yaşamasının imkânı bu ilke ile türetilmektedir. Bu formülasyon, diğer iki formülasyondan farklı olarak toplumsal ve politik örgütlenmenin temel koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kant, hukuk ile ahlak arasında ayırım yapmaktadır: Ahlak eylemin niyet yanı (içsel süreci), hukuk ise eylemin davranış (dışsal süreci) yanı ile ilgilenmektedir. Hukuk, genel olarak bir insanın özgürlüğünün diğer insanların özgürlüğü üzerindeki etkisi ve sonuçları ile ilgilenmektedir. Modern toplumda, hukuk ve politika insanların vicdanları ile ilgilenmemektedir. Bu bir liberal-muhafazakâr tasarımın alt yapısını oluşturur. Aynı zamanda kadim oikos-polity

ayrımın modern zamanlardaki tekrarı olarak da ele alınabilir. Devletin otoritesi ekonomik alana ve özel alana ve vicdani olana sirayet etmeyecektir.

Kant'a göre, doğanın bir ereği olduğuna inanırsak cumhuriyete doğru ilerlememiz kolay olmaktadır. Teleoloji, aklın doğaya düzen verme talebidir. Doğayı ereksel bir bütün olarak kavramanın tarihsel, etik ve politik getirileri vardır. Ona göre, doğayı kaos değil kozmos olarak tasarırılsak daha iyi bir geleceğe olan umudumuz baki kalacaktır. Bu da daha adil bir toplumsal ve politik düzen için bizi motive edecektir. Kant'ın bu noktada cumhuriyet fikrinden, ideal dünya cumhuriyeti fikrine geçtiği görülmektedir.

Kendi akli ile düşünebilen öznenen hareketle, ötekiler ile birlikte yaşamanın imkânı üçüncü formülasyondan türetilir. Yukarıda bahsedildiği gibi 3. Formülasyon toplumsal ve politik örgütlenmenin temel koşulunu oluşturmaktadır. Saf akıl, nasıl ki doğal yasaları doğadan öğrenmiyorsa; pratik akıl da hukuk, ahlak ve politik yasaları doğadan öğrenmemektedir. Tam tersine yasaları etik-politik alana dikte etmektedir. Devletin temelinde ihtiras, menfaat ve fayda değil, aklın ilkeleri vardır (toplumsal olanı doğal olana indirgememe ve buradan doğan anti-pozitivist sosyoloji). 3. formülasyonun politik tezahürü sözleşme fikridir. Sözleşme; insanların ortak bir amaç doğrultusunda kendi iradeleri ile aklın pratik yasalarına uymalarıdır. Sözleşme ile kurulan devletin temel kurucu ilkeleri, kategorik imperatifin üç formülasyondur: özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık. Bu nedenle Kant'ın devleti, bir hukuk devleti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuçta devlet, herkesin ortaklaşa paylaştığı akla bağımlı kılınmaktadır. Bu nedenle, sözleşme idesi ve kategorik imperatif arasındaki bağlantı, Kant'ı sosyal hukuk devleti ve cumhuriyete bağlamaktadır. Ayrıca, içsel otonomi yani ahlak ile dışsal otonomi yani hukuk ve politika, toplum ve politikanın pratik aklın ideleri ile çalışmasını ifade etmektedir. Böylece, ahlak ve hukukun birliğine dayanan politik örgütlemeye cumhuriyet adını vermektedir.

Bir insan kalabalığını toplum haline getiren (pactum sociale), sözleşmeler içinde sivil anayasayı inşa eden (pactum unionis civilis) sözleşme özel bir doğaya sahiptir. (Kant'a göre sosyallik de bir sözleşme ürünü fakat siyasi sözleşmeden farklıdır). Bu noktada, pactum sociale'un; ortak çaba ile ortak amacı gerçekleştirmeyi amaçlayan sözleşme olduğunu belirtmek önemlidir. (Hegel, Marks, Spinoza, Adam Smith, Adam Ferguson; doğal ihtiyaçlar ve ekonomik işbirliği, piyasa) Pactum unionis civilis ise; anayasanın kurucu ilkesidir ve toplumsal birliğin kendisinin amaç olmasıdır. Bu açıdan tüm sözleşmelerden farklıdır. Bu sözleşme ancak cumhuriyeti kuran toplumda mümkündür. O halde Kant'a göre, sosyal sözleşme bir başka amaç için birliğin bir araya gelmesi için yapılırken, sivil sözleşmenin amacı birliğin kendisidir. Sosyal olan doğal alan/ temellenen, sivil olan akılsal alan/ temellenen; piyasa ve devlettir.

Cumhuriyet (res publica), insanların ortak iyiye hizmet etmesi için bir araya gelmesidir ve bu bir hukuk devletidir. Devlet (civitas) ise; ortak iyiye ulaşmak için bir araya gelmiş olan özgür ve eşit vatandaşlar topluluğudur. O, bir ideal hukuk toplumdur. Sivil sözleşme ile bir araya gelen insanlar karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Bu dışsal ilişki, baskıcı kamusal yasalar yolu ile insanların hakkını teslim etmek ve böylece her insana kendi hakkını verebilmeyi ve başkalarının saldırısından onu korumayı amaçlamaktadır. Hak, bireyin özgürlüğünü başkalarının özgürlüğü ile uyumlu hale getirerek sınırlandırmaktır. Bu uyumu dışsal hukuk olan kamusal hukuk sağlamaktadır. Sivil anayasa, baskıcı yasalara tabi özgür insanlar arasındaki ilişkidir.

Kant'a göre devrim, politik kurumların birden bire ortadan kalkması ve yeni kurumların yerini alması, değildir. Bu büyük dönüşüm, kendini izleyicilerin önünde açığa vuran bir düşünme tarzıdır. Bu düşünme tarzı, aynı zamanda insanoğlunun ahlaki bir tarzını ortaya koymaktadır. Bu ahlaki tarz, insanlığın hep iyiye doğru gittiğini ümit etmeleridir ki bu gelişimin kendisidir. Kant, otoriteye başkaldırmaya karşıdır. Onun için en kötü düzen, düzensizlikten daha iyidir. Halkın ayaklanacağı korkusu ile hiçbir yöneticinin çığneyemeyeceği insan hakları vardır. Devlet, insanların refahını sağlasa dahi insanlar özgürlüklerini savunmaktadır. Halkın ortak yasa koyucu olma hakkı dâhil tüm insan hakları kutsaldır. Ancak halk, hiçbir zaman adil olmayan devrim biçimiyle haklarını aramamalıdır. Çünkü kötü bir anayasa şiddet dolu bir devrim ile ortadan kaldırılıp, yasa dışı yollar ile yasal bir anayasa getirilse dahi devrime karışanlar, isyancılar yargılanacaktır. Kant'a göre, başarılı olursa dahi devrim alkışlanmamalıdır. Çünkü politik eylemin niteliği, kamusala açık olması yani kamusal şeffaflıktır. Eyleme katılan fail ile yargıda bulunan izleyici arasındaki çatışma, politika ile ahlakın çatışmasıdır. Kant'a göre, diğerlerinin haklarıyla ilgili eylemlerin maximleri (ilke) kamusallık değilse, o eylem adaletsizdir. Eğer insanlar, eylemlerini kamuya muhalefet olmasın diye açık edemiyorsa; o eylem, herkesi tehdit eden bir adaletsizliği içeriyor olabilir. Hiçbir hükümdar, halkın karşısına geçip açıkça onların haklarını tanımadığını söylemeye cesaret edemediği için, despotizm kötü ise; aynı şekilde devrim de, açık edildiğinde yani kamusal alanda paylaşıldığında kendini ortadan kaldıracığından gizli tutulmaktadır. İşte tam da bu yüzden devrim adaletsizdir. Devrim, devleti yok eder; oysa tüm halkların amacı devlet kurmaktır.

Kant için politik ilke, kamusallıktır. Bir başka ifadeyle, politik eylemi yöneten aşkınsal ilke, kamusallıktır. Kant'a göre, daima dürüst olan kazanacaktır. Kant için politik eylem, idarecilerin eylemidir. Halkın eylemi, politik yani kamusal olamaz, fakat halkın idarecilere karşı eylemi ancak gizli olduğu için komplo olabilmektedir. Kant için devrim, hükümet darbesidir. Bu nedenle devletin yasayı etkili kılma gücüne direniş gösterilmemelidir. Böyle bir direniş maksim haline gelirse sivil anayasa tahrip olacak ve insanların sadece kendisi sayesinde hak sahibi olduğu anayasal durum son bulacaktır. Bundan

çıkan sonuç, üstün yasa koyucu güce karşı her türlü direnme ve uyrukların memnuniyetsizliklerini şiddet yolu ile ifade etmeye kışkırtma, cumhuriyete karşı işlenmiş en acımasız suçtur. Çünkü bunlar, cumhuriyetin bütün temellerini tahrip edecektir. Bu yasak koşulsuzdur. Devlet başkanı kökensel sözleşmeyi çiğnese dahi uyruğun ona direnme hakkı yoktur. Çünkü halkın anayasanın nasıl icra edileceğine dair yargılama hakkı yoktur. Halkın yargılama gücü olsa, halk ile devlet başkanı arasındaki anlaşmazlık için başka bir devlet başkanı karar verebilecektir bu da cumhuriyet ile çelişmektedir.

Halkın zaruret hakkını kullanarak, kendi iktidarını sınırlandıran engelleri kaldıracabileceği söylenememektedir. Çünkü insanlar bu hak doğrultusunda yanlış yapma hakkına sahip değildir. Hak, illegal elde edilememektedir. Koşulsuz görevler ile koşullu görevlerin çatışması haricinde, zaruret hakkı (casus necessitates) yoktur. Devlete ihanet edeni ihbar edenin korunması koşulsuz görevdir. Buna karşılık ihanete uğrayanın korunması koşullu bir görevdir. Yani devlete karşı kötülük işlenmediği sürece koşullu görev geçerlidir. Devlete ihanet edeni ihbar eden ahlaki baskı ile bunu yapmış olabilir. Ancak bir kişi deniz kazasında yaşamını kurtarmak için arkadaşının tutunduğu kalası çekip elinden alıyorsa bu eylemi fiziksel zarureten gelmez. Çünkü kendi yaşamını korumak, koşullu bir görevdir: Cinayet işlemeden kendi yaşamını korumalıyım. (Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma, özgürlüğün eşitlik ile dengelenmesi, koşulsuz görevi - kategorik imperatif, saf pratik aklın idesi ile koşullanmıştır.) Buna karşılık, kendi yaşamını korumak için bana zarar vermeyen birini öldürmemek koşulsuz görevdir.

Genellikle bir eylemin sonucu, eylemin hukukiliğine dair yargımızı etkilemektedir. Anayasalarına hayran olduğumuz ülkelerin, bu anayasalarını kazandıran isyanları başarısız olsaydı isyancılar cezalandırılacaktı. İsyancıların haklarını isyanla elde etmeleri hatadır. Çünkü isyan, maksim haline gelse hukuki kurum hepten çökecektir. Kökensel sözleşmeyi ortadan kaldırmak isteyenlerin isyan hakkını kabul edenlerin hatası; yargılarını kısmen hukuk ilkesine, kısmen de mutluluk ilkesine göre tesis etmeleridir. Kısmen de kökensel sözleşmeyi ide olarak değil de olgu olarak algılamalarından kaynaklıdır. Mutluluk ilkesi ahlak ve devlet hukuku alanında da kötü sonuçlar doğurmaktadır. Egemen, kendi mutluluk anlayışı doğrultusunda halkı mutlu etmek isterse despota dönüşür ve halk da kendi mutluluk anlayışı ile hareket ederse isyankâra dönüşecektir. Mutluluk ilkesini savunanlar önce hakkın ne olduğunu inceleselerdi ve toplumsal sözleşmeyi bir ide değil de olgu olarak algılamasalar, bir anayasanın akıl idesi olarak otoritesini koruduğunu, fark edeceklerdi.

Sonuç

Yukarıda da değinildiği gibi, Kant için politik ilke kamusalıktır. Çünkü politik eylem, doğası gereği kamusal şeffaflığa dayanmaktadır. Darbeler, doğası gereği hukuk dışı eylemlere dayanmaktadır. Kant, halkların hiçbir zaman devrime başvurmamaları gerektiğine inanmaktadır. Çünkü ona göre en kötü düzen, düzensizlikten daha iyidir. Kamusal eylem olarak siyasetin ide tanımında şeffaflık ilkesinin olması, darbelerin gayri meşru olarak tanımlanmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda, siyaset akıl ve dil eksenli olması gerektiğinden şiddet, siyaset dışıdır. Bu itibarla meşru hükümetin şiddet yolu ile ve gizli planlamalar üzerine darbe ile düşürülmeye çalışılması siyaset dışı bir eylemdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABELES, Marc, *Devletin Antropolojisi*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.
- ACAR, Feride, USLU Hasan Faruk, *Siyaset Sosyolojisi*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016.
- AGAMBEN, Giorgio, *Kutsal İnsan*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- AKÇALI, Nazif, *Çağdaş Siyasi Rejimler*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992.
- ARENDT, Hannah, *İnsanlık Durumu*, Çev. Baha Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- BİLGİN, Nuri, *Siyaset ve İnsan*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.
- BOBBIO, Norberto, TEXIER Jacques, *Gramsci ve Sivil Toplum*, Çev. Arda İpek, Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- BOTTOMORE, Tom, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Erol Mutlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- _____, NISBET, Robert, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Çev. Mete Tunçay, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2019.
- CABIRI, Muhammed Abid, *Arap Siyasal Aklı*, Çev. Vecdi Akyüz, Mana Yayınları, İstanbul, 2018.
- CAN, Nevzat, *Siyaset Felsefesi Problemleri*, Elis Yayınları, Ankara, 2005.
- Cogito, *Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant*, S.41-42, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÇÖREKÇİOĞLU, Hakan, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- DUVERGER, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 1975.
- _____, *Siyasal Rejimler*, Çev. Teoman Tunçdoğan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1986.

- HABERMAS, Jürgen, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- HOBBS, Thomas, *De Cive / Yurttaşlığın Felsefi Temelleri*, Çev. Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2018.
- JANOSKI, Thomas, vd., *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Ajdan Küçükçiftçi, Phoneix Yayınları, Ankara, 2013.
- LIPSET, Seymour Martin, *Siyasal İslam*, Çev. Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986.
- MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- _____, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- NASH, Kate, *Çağdaş Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Hayrettin Özler, Orion Yayınları, Ankara, 2016.
- NISBET, Robert, *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Çev. Kudret Bülbül, Mehmet Fatih Serenli, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.
- ORUM, Anthony, DALE, John, *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. İbrahim Kaya, Say Yayınları, İstanbul, 2016.
- ÖZBEK, Meral, *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, İstanbul, 2005.
- SAN, Coşkun, *Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1971.
- SARIBAY, Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1992.
- ŞENEL, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- TUNA, Orhan, YALÇINTAŞ, Nevzat, *Sosyal Siyaset*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966.
- TURAN, İlter, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, Der Yayınları, İstanbul, 1986.